

Michał Kalinowski¹

Bariery rozwoju nieдрzewnej produkcji leśnej w wybranych krajach europejskich

Barriers to development of non-wood forest production in selected European countries

Abstract. The barriers to development of non-wood forest products and services identified in many countries' reports from the COST Action E30 were grouped and classified into main categories, as follows: political (timber-dominated education, free access to resources), connected with attitudes and behaviour of forest owners/entrepreneurs (mental barriers of forest owners to new forest uses, farmers' focus on agricultural production, disinterest of 'new' or urban owners in this income, limited entrepreneurial orientation of forest owners), technical (low and irregular concentration of resources, high variability of yield in time and space), economical (squeezing forest products and services out of the market by non-forest alternatives, under-developed domestic markets, creation of added value is limited, problems with quality control and creating of integrated products) and social (lack of seasonal workers and low population density in rural areas).

Key words: non-wood forest products and services, forest policy

1. Wstęp

Gwałtowna urbanizacja i zmiany stylu życia przyniosły w dużej części północno-zachodniej Europy zanik tradycji wykorzystywania produktów leśnych innych niż drewno, np. grzybów jadalnych. Obecnie sytuacja ulega zmianie i w wielu krajach równolegle przebiegają dwa procesy: zainteresowaniu ochroną środowiska, a także zdrowym i zbliżonym do naturalnego trybem życia towarzyszy malejąca opłacalność produkcji drzewnej. W wyniku tych procesów następuje dynamiczny rozwój nieдрzewnej produkcji leśnej: w sferze usług (głównie turystyka), ale także – produktów (jadalne owoce i grzyby). Rozwój ten stymulują właściciele lasu i lokalni przedsiębiorcy, aktywnie poszukujący w tej sferze możliwości uzyskania dodatkowych dochodów (Helles, Thorsen 2005). Mantau i inni (2005) upatrują przyczynę rozwoju nieдрzewnej produkcji leśnej w gwałtownym spadku liczby miejsc pracy w niemieckim leśnictwie. Według Slee i innych (2005) spadek przychodów z produkcji drzewnej i wzrost zainteresowania produkta-

mi związanymi z naturalnym stylem życia spowodowały znaczący popyt na produkty naturalne, który ma jeszcze wzrosnąć, jednak odpowiada mu jedynie nieznaczące zwiększenie aktywności przedsiębiorstw. Zjawisko poszukiwania źródeł dodatkowych dochodów w sferze nieдрzewnych produktów i usług leśnych oraz innowacyjność w tym zakresie zaczynają być widoczne także w Europie środkowo-wschodniej.

W związku z powyższym, warto zwrócić uwagę na bariery specyficzne dla rozwoju nieдрzewnej produkcji leśnej, w tym – przedsiębiorczości w tej dziedzinie. Szczególną okazją po temu było opublikowanie raportów krajowych w ramach Akcji Cost E30 „Ekonomiczna integracja popytu konsumentów na obszarach miejskich i produkcji leśnictwa na terenach wiejskich”, w których znalazł się rozdział poświęcony temu zagadnieniu. Ujęcie przyjęte w pracy wydaje się oryginalne i nie stosowane dotąd w polskim leśnym piśmiennictwie naukowym.

Celem opracowania było wskazanie barier specyficznych dla nieдрzewnej produkcji leśnej, które napoty-

¹ Instytut Badawczy Leśnictwa, Zakład Zarządzania Zasobami Leśnymi, Sękocin Stary, ul. Braci Leśnej 3, 05-090 Raszyn, Fax: +48227200397, e-mail: M.Kalinowski@ibles.waw.pl

kają firmy działające na rynku nieдрzewnych produktów i usług leśnych. W szerszym ujęciu można je określić jako bariery rozwoju nieдрzewnej produkcji leśnej.

Zastosowane w opracowaniu pojęcia „nieдрzewna produkcja leśna” oraz „sektor nieдрzewnych produktów i usług leśnych” obejmują generalnie nieдрzewne produkty i usługi leśne, jednak w opracowaniu w szczególnym stopniu uwzględniono płody dolnych warstw lasu i warstwy krzewów: jadalne owoce i grzyby a także rośliny lecznicze i dekoracyjne.

Zakres opracowania obejmował piśmiennictwo naukowe z krajów europejskich: raporty z Akcji COST E30 „Ekonomiczna integracja popytu konsumentów na obszarach miejskich i produkcji leśnictwa na terenach wiejskich”, uzupełnione o inne ważne źródła w tym zakresie, przede wszystkim Grochowskiego (1990) i Lintu (1998).

Bariery w działalności firm na rynku nieдрzewnych produktów i usług leśnych uporządkowano wedle następujących zagadnień węzłowych: polityka leśna, postawy właścicieli lasów i przedsiębiorców leśnych, a także bariery gospodarcze, techniczne, ekonomiczne oraz społeczne (tab. 1).

2. Bariery polityczne

Wśród politycznych barier rozwoju nieдрzewnej produkcji leśnej dwie związane są z edukacją: edukacja ogólna w zbyt małym stopniu uwzględnia prowadzenie działalności gospodarczej, a edukacja leśna jest zorientowana przede wszystkim na produkcję drzewną (Rametsteiner et al. 2005 – tab. 1). Skutkuje to postawami przedsiębiorców i właścicieli lasów opisanymi w kolejnej grupie barier – niechęcią do podejmowania działalności gospodarczej w ogóle, a w tym – w zakresie nieдрzewnej produkcji leśnej. Paradoksalnie, ważną barierą w podejmowaniu działalności gospodarczej jest wolny dostęp do zasobów, kiedy to ponosząc nakłady na utrzymanie lasu, jego właściciel pośrednio pokrywa koszty, np. rekreacji i wypoczynku w swoim lesie (Aarne et al. 2005; Ni Dhubháin et al. 2005; Lunnan et al. 2005; Mizaras et al. 2005; Seeland et al. 2005 – tab. 1). Można tu podać rozmaite przykłady m.in. w przypadku tzw. zielonej turystyki operatorzy turystyczni podpisują umowy na usługi hotelowe i transportowe, ale nie muszą zawierać porozumień z właścicielami lasu, którzy w ten sposób finansują pośrednio osoby i firmy działające na ich terenie (Ni Dhubháin et al. 2005). To samo dotyczy wolnego zbioru grzybów (Mizaras et al. 2005), a także swobodnego wyboru miejsca pochówku w lesie (Seeland et al. 2005), kiedy to zasoby, w postaci surowca grzybowego i miejsca pochówku są ogólnodostępne, bez żadnych opłat. W ten sposób możliwości działalności

gospodarczej w tym zakresie stają się znacznie ograniczone. Przyjmując ten punkt widzenia, należy jednak zauważyć, że wprowadzenie wolny dostęp do zasobów leśnych ogranicza możliwość prowadzenia działalności gospodarczej, ale sam w sobie stanowi dobro publiczne. Do politycznych barier w prowadzeniu przedsiębiorczości należą też subsydia: otrzymujący je właściciele lasu nie mają motywacji do podejmowania działalności gospodarczej. Jako przykład działania tego mechanizmu można podać subsydia dla właścicieli lasów na zapewnienie i utrzymanie urządzeń rekreacyjnych (Hoogstra, Willems 2005 – tab. 1).

3. Bariery mentalne

Odrębna grupa barier w podejmowaniu działalności w zakresie nieдрzewnej produkcji leśnej związana jest z postawami, sposobem myślenia właścicieli lasów, którzy często z niechęcią podchodzą do myśli o nowych sposobach użytkowania swojej własności, jeśli są rolnikami koncentrują się na produkcji rolnej a nie leśnej, nie są zainteresowani zyskiem i podejmowaniem działalności gospodarczej – większość z nich jest zainteresowana bezpieczeństwem zainwestowanego kapitału, możliwością polowania, itp. (Rametsteiner et al. 2005 – tab. 1). W ostatnich dekadach pojawiła się nowa grupa właścicieli lasów, pochodzących z dużych aglomeracji miejskich, w ogóle nie zainteresowanych czerpaniem zysków ze swojej własności leśnej (Rametsteiner et al. 2005).

4. Bariery przyrodnicze i techniczne

Bariery przyrodnicze i techniczne, jako że są niezależne od człowieka, można nazwać też cechami specyficznymi dla nieдрzewnej produkcji leśnej. Cechy te odróżniają produkcję drzewną od nieдрzewnej i wymagają odrębnego opracowania.

Zasoby nieдрzewnych produktów leśnych, w tym przede wszystkim płodów dolnych warstw lasu są słabo skoncentrowane (Grochowski 1990 – tab. 1), a także rozmieszczone nierównomiernie (Grochowski 1990; Mendes, Feliciano 2005 – tab. 1). W warunkach polskich najbardziej widocznym przykładem słabej koncentracji i nierównomiernego rozmieszczenia zasobów są jagodziska i grzybowiska. Plonowanie (urodzaj) grzybów i owoców leśnych wykazuje także dużą zmienność w czasie i przestrzeni (Grochowski 1990; Lintu 1998; Mizaras et al. 2005 – tab. 1), a decydujący wpływ na tę zmienność mają warunki klimatyczne (Mizaras et al. 2005). Z powyższymi czynnikami jest związana ściśle cecha konstytuująca w największym stopniu odrębność i

specyfikę niedrzewnych produktów i usług leśnych, a mianowicie – ich sezonowość (Grochowski 1990; Lintu 1998; Mizaras et al. 2005 – tab. 1). Mimo podejmowanych badań w tym zakresie, zmienność urodzaju w czasie i przestrzeni jest trudno przewidywalna, nie poddaje się prognozowaniu na tyle dokładnemu, by mogło posłużyć za podstawę do planowania gospodarczego, utrudnia również dokładną inwentaryzację zasobów (Grochowski 1990). Duża podatność na uszkodzenia oraz nietrwałość owoców i grzybów leśnych powoduje, że muszą być one transportowane i przechowywane w szczególny sposób – w chłodnym i dobrze wentylowanym miejscu (Grochowski 1990 – tab. 1), co zwiększa koszty i utrudnia ich transport (tab. 1). Specyfiką użytkowania leśnych surowców niedrzewnych jest także to, że trudno wyobrazić sobie mechanizację ich zbioru. Według Seelanda i innych (2005) użycie maszyn przy zbiorze kasztanów jadalnych jest bardzo ograniczone z powodu trudnych warunków terenowych, w których musiałyby pracować i nierównomiernego rozmieszczenia drzew. Z kolei, jak podaje Grochowski (1990), próby mechanizacji zbioru płodów runa leśnego udane pod względem technicznym, były nie do przyjęcia pod względem techniczno-gospodarczym. Znaczenie opisanych wyżej barier i problemów łatwo sobie uzmysłwić, porównując zasoby niedrzewne, przede wszystkim płody runa leśnego, z zasobami drzewnymi. Mendes i Feliciano (2005), jako ważną barierę działalności w sektorze niedrzewnych produktów i usług leśnych, wskazują także pożary lasów, w ostatnich latach szczególnie dotkliwe na południu Europy (tab. 1).

5. Bariery ekonomiczne

Bariery ekonomiczne niedrzewnej produkcji leśnej rozpoczynają się już na poziomie podstawowym – informacji (tab. 1). Bardzo ograniczony jest zakres danych statystycznych o niedrzewnych produktach i usługach leśnych, a dotyczy to zarówno produktów (Bouriaud et al. 2005), jak i usług, takich jak turystyka i rekreacja (Collier et al. 2004 – tab. 1). Brak danych statystycznych należy do podstawowych i często wskazywanych przez ekspertów problemów niedrzewnej produkcji leśnej, w kontekście znacznie szerszym niż tylko barier w działalności gospodarczej. W tym miejscu należy zauważyć, że polski Główny Urząd Statystyczny w serii „Informacje i opracowania statystyczne. Leśnictwo” publikuje coraz bardziej szczegółowe informacje o pozyskaniu i przetwórstwie owoców i grzybów leśnych. W wielu krajach słabo rozwinięte są kanały informacyjne między obszarami wiejskimi i miejskimi (Bouriaud et al. 2005 – tab.1). Można mówić generalnie

o słabo rozwiniętym rynku krajowym na niedrzewne produkty i usługi leśne, w tym rynkach niszowych, obejmujących poszczególne grupy produktów (Bouriaud et al. 2005 – tab. 1). Składa się na to m.in. brak infrastruktury dostosowanej do zbioru niedrzewnych surowców leśnych (Slee et al. 2005), a także brak doradztwa technicznego i usług zewnętrznych (Ni Dhubbáin et al. 2005). Przedsiębiorstwa przerabiające surowiec wymagają dostaw w dużych ilościach, możliwie tanio i zgodnie z harmonogramem, co jest trudne w przypadku firm, które z reguły są małe i działają na rozdrobnionych, rozmieszczonych nieregularnie zasobach. Często wymaga to podpisania umów z wieloma właścicielami lasu (Ni Dhubbáin et al. 2005; Slee et al. 2005). Brak informacji i słabo rozwinięty rynek powodują zanikanie powiązań rynkowych między obszarami zurbanizowanymi oraz wiejskimi (Aarne et al. 2005; Slee et al. 2005 – tab. 1). Firmy nie mają strategii marketingowych dostosowanych do potrzeb klientów (Bouriaud et al. 2005 – tab. 1).

Osobna grupa barier w rozwoju sektora niedrzewnej produkcji leśnej dotyczy produktów i usług. Problematyczna jest kontrola jakości produktów w sytuacji, kiedy wymagania konsumentów wzrastają i nasila się konkurencja z produktami syntetycznymi (Seeland et al. 2005; Mendes, Feliciano 2005; Ni Dhubbáin et al. 2005 – tab. 1). Ograniczone są możliwości wytwarzania produktów o wartości dodanej, które można wprowadzić na rynek (Bouriaud et al. 2005 – tab. 1), w związku z czym słaba jest pozycja uczestników łańcucha produktu znajdujących się „blisko lasu”, takich jak zbieracze (Lintu 1998 – tab. 1). Trudno też stworzyć produkt zintegrowany przy dużej liczbie rozproszonych właścicieli lasów (Lunnan et al. 2005 – tab. 1). Produkty naturalne są zagrożone wyparciem przez ich nieleśne odpowiedniki (tab.1), co dotyczy tak różnych od siebie usług i produktów jak:

- rekreacja – aktywność na wolnym powietrzu, w lesie, zastępowana jest przez zajęcia w klubach fitness (Lunnan et al. 2005),
- korek – naturalne korki do win z dębu korkowego konkurują z korkami syntetycznymi, można tu mówić wręcz o walce o przeżycie, którą toczy branża korkowa (Mendes, Feliciano 2005),
- borówka czarna – jagody zbierane w lesie konkurują na rynku z jagodami pochodzącymi z upraw borówki wysokiej.

Na Litwie i w Polsce popyt jest tylko na kilka gatunków grzybów, w tym pieprznika (kurkę) i borowika (Mizaras et al. 2005; Zajac et al. 2005), co stanowi problem nie tylko dla działających na rynku firm, ale także ochrony zasobów grzybowych. Konsumentci nie rozróżniają i nie są uwrażliwieni na to, które produkty pochodzą ze składników rodzimych, a które z importu - nie są

Tabela 1. Problemy specyficzne dla niedrzewnej produkcji leśnej i bariery dotykające firmy działające na rynku niedrzewnych produktów i usług leśnych**Table 1.** Specific problems of forest externalities and barriers affecting companies operating in the market for non-wood forest products and services

Źródło (autor) Source (author)	Kategoria produktu Category of product	Bariery Barriers
Polityka leśna / Forest policy		
Rametsteiner et al. 2005 (raport austriacki)	Produkty i usługi – ogólnie Products and services-in general	Edukacja ogólna w małym stopniu zorientowana na prowadzenie przedsiębiorczości Education in a small degree oriented on running business Edukacja leśna zorientowana na produkcję drzewną Forest education oriented on wood production
Hoogstra, Willems 2005 (raport holenderski)	Turystyka i rekreacja Tourism and recreation	Subsydia dla właścicieli lasów Subsidies for forest owners
Aarne et al. 2005 (raport fiński), Ni Dhubháin et al. 2005 (raport irlandzki), Lunnan et al. 2005 (raport norweski), Mizaras et al. 2005 (raport litewski), Seeland et al. 2005 (raport szwajcarski)	Turystyka, rekreacja, inne usługi i produkty Tourism, recreation, other services and products	Wolny dostęp do lasów Free access to forest
Postawy właścicieli lasów i przedsiębiorców / Attitudes of forest owners and entrepreneurs		
Rametsteiner et al. 2005 (raport austriacki)	Produkty i usługi – ogólnie Products and services – in general	Niechęć właścicieli do podejmowania nowych sposobów użytkowania swoich lasów Reluctance of owners to take up new ways to use their forests Koncentracja rolników - właścicieli lasów na produkcji rolnej Focusing of farmers (forest owners) on agricultural production Brak zainteresowania zyskiem właścicieli lasów pochodzących z miast No interest of forest owners coming from cities in profitability Znikome zainteresowanie właścicieli lasów prowadzeniem działalności gospodarczej Little interest of forest owners in running business
Problemy oraz bariery przyrodnicze i techniczne / Problems, nature and technical barriers		
Mendes, Feliciano 2005 (raport portugalski)	Produkty i usługi – ogólnie Products and services – in general	Ryzyko zagrożenia zasobów przez pożary lasów Risk of endangering of resources by forest fires
Grochowski 1990	Produkty – ogólnie Products – in general	Słaba koncentracja zasobów Low concentration of resources
Grochowski 1990; Mendes, Feliciano 2005 (raport portugalski)		Nierównomierne rozmieszczenie zasobów Uneven distribution of resources
Mizaras et al. 2005 (raport litewski)		Silna zależność urodzaju od warunków klimatycznych Strong dependence of harvest on climatic conditions
Grochowski 1990, Seeland et al. 2005 (raport szwajcarski)	Plody runa leśnego, kasztany jadalne Undergrowth crops, chestnuts	Ograniczone możliwości mechanizacji zbioru Limited set of possibilities of yield mechanization
Grochowski 1990, Lintu 1998, Mizaras et al. 2005 (raport litewski)	Grzyby, owoce Mushrooms, fruits	Duża zmienność urodzaju w czasie i przestrzeni Harvest large variability over time (including seasonality) and space
Grochowski 1990		Słaba trwałość produktów i podatność na uszkodzenia w transporcie Poor durability of products and susceptibility to damage in transport
Problemy oraz bariery ekonomiczne / Problems and economic barriers		
Zajac et al. 2005 (raport polski); Mendes, Feliciano 2005 (raport portugalski); Lunnan et al. 2005 (raport norweski)	Produkty i usługi – ogólnie Products and services- in general	Wypieranie produktów i usług przez ich „nieleśne” zamienniki Displacement of products and services by their “non-forest” substitutes
Bouriaud et al. 2005 (raport rumuński)	Produkty – ogólnie Products-in general	Brak informacji statystycznej Lack of statistical information

Źródło (autor) Source (author)	Kategoria produktu Category of product	Bariery Barriers
Bouriaud et al. 2005 (raport rumuński)	Produkty – ogólnie Products-in general	Słabo rozwinięte kanały informacyjne Poorly developed information channels Słabo rozwinięty rynek krajowy, w tym – rynki niszowe Poorly developed national market including niche market Brak strategii marketingowych dostosowanych do potrzeb klientów Lack of marketing strategies adapted to customers needs Ograniczone możliwości wytwarzania produktów o wartości dodanej Limited possibilities of production of added value products
Slee et al. 2005 (raport brytyjski)		Brak infrastruktury dostosowanej do zbioru niedrzewnych surowców leśnych Lack of infrastructure for harvesting of non-wood products Konsumenci nie rozróżniają i nie są uwrażliwieni na to, które produkty pochodzą ze składników rodzimych Customers do not recognize and are not sensitive to products originated from native components
Aarne 2005 (raport fiński), Slee et al. 2005		Kanały rynkowe między obszarami zurbanizowanymi i wiejskimi są bardzo słabe lub zanikają Market channels between urbanized and rural areas are very weak or vanish
Ni Dhubháin et al. 2005 (raport irlandzki) Slee et al. 2005 (raport brytyjski)	Produkty - ogólnie, drzewka bożonarodzeniowe Products – in general, Christmas trees	Firmy przetwarzające wymagają dostaw surowca w dużych ilościach, możliwie tanio i zgodnie z harmonogramem Processing enterprises require supply of raw materials in large quantity, possibly cheap and according with schedule
Seeland et al. 2005 (raport szwajcarski), Mendes i Feliciano 2005 (raport portugalski), Ni Dhubháin et al. 2005 (raport irlandzki)	Kasztany, korek, drzewka bożonarodzeniowe Chestnuts, cork, Christmas trees	Problemy z kontrolą jakości produktu Problems with quality control of products
Mizaras et al. 2005 (raport litewski), Zajac et al. 2005 (raport polski)	Grzyby Mushrooms	Popyt tylko na niektóre z gatunków użytkowanych (np. na Litwie, podobnie jak w Polsce – na kurkę i borowika) Demand only for some species of commercial mushrooms (e.g. in Lithuania like in Poland – Yellow Chanterelle <i>Cantharellus cibarius</i> and King Bolete <i>Boletus edulis</i>)
Ni Dhubháin et al. 2005 (raport irlandzki)	Drzewka bożonarodzeniowe Christmas trees	Brak doradztwa technicznego i usług zewnętrznych Lack of technical consulting and external services
Lunnan et al. 2005 (raport norweski)	Usługi – ogólnie Services-in general	Trudność stworzenia zintegrowanego produktu (duża liczba rozproszonych właścicieli lasu) Difficulties with creation of integrated product (great number of dispersed forest owners)
Collier et al. 2004 (raport irlandzki)	Turystyka i rekreacja Tourism and recreation	Brak informacji o liczbie osób uprawiających rekreację w lesie i popycie na takie usługi No information on the number of people using forest for recreation and demand for such a service
Problemy oraz bariery społeczne / Problems and social barriers		
Slee et al. (raport brytyjski)	Produkty – ogólnie Products- in general	Cena produktów naturalnych zebranych w lasach jest ściśle związana z kosztami pracy Price of natural products from forests is closely related to labour costs Na terenach wiejskich jest deficyt rąk do pracy sezonowej On rural areas there is deficit of seasonal labour
Mészáros et al. 2005 (raport węgierski)	Grzyby Mushrooms	Konflikty interesów Conflicts of interests
Ni Dhubháin et al. 2005 (raport irlandzki), Mendes, Feliciano 2005 (raport portugalski)	Turystyka i rekreacja Tourism and recreation	Małe zagęszczenie populacji Low density of population

gotowi do tworzenia popytu i płacenia dodatkowej premii za to, że produkt jest rodzimy (Slee et al. 2005). Wiele wskazanych wyżej barier i problemów ekonomicznych dotyczy przede wszystkim krajów północno-zachodniej Europy, takich jak Wielka Brytania, w których tradycje użytkowania i rynek nieдрzewnych produktów leśnych są słabo rozwinięte.

6. Bariery społeczne

Jeśli chodzi o bariery i problemy społeczne, szczególnie w Anglii silnie uwidacznia się problem akceptowanej wysokości wynagrodzenia za pracę, która powoduje, iż produkty rodzime nie mogą konkurować z tańszym importem z krajów, gdzie koszty pracy są niższe, szczególnie z Europy Wschodniej (Slee et al. 2005 – tab. 1). Z tym problemem wiąże się ściśle deficyt rąk do pracy sezonowej – przeszkoda w rozwoju przedsiębiorczości leśnej i wiejskiej w ogóle, nie tylko związanej z nieдрzewną produkcją leśną. W Anglii niektóre firmy prowadzące zbiór surowca na większą skalę, sprowadzają zbieraczy z zagranicy (Slee et al. 2005). Małe zagęszczenie mieszkańców ogranicza popyt na usługi rekreacyjne (Ni Dhubbáin et al. 2005 – tab. 1), a także utrudnia koordynację i integrację działań (Mendes, Feliciano 2005 – tab. 1). Na koniec należy jeszcze wspomnieć o wskazanym przez Mészárosa i innych (2005) konflikcie interesów, który występuje między właścicielami lasu, a zbieraczami grzybów, jak również między firmami skupującymi surowiec: krajowymi (węgierskimi) a zagranicznymi (przeważnie włoskimi), oferującymi lepszą cenę za zebrane grzyby, w momencie, gdy zaczynają działać na nowym terenie. Konflikt ów nie uwidacznia się ostro w Polsce, gdzie dostęp do zasobów w praktyce jest wolny, a pozyskiwanie surowców nieдрzewnych nie ma tak dużego znaczenia dla lokalnych społeczności.

7. Podsumowanie

Niektóre wskazane w pracy bariery rozwoju nieдрzewnej produkcji leśnej są nieusuwalne, można je tylko obejść (w terminologii analizy SWOT – słabe strony). Dotyczy to szczególnie barier o charakterze przyrodniczym i technicznym. Nie da się zmienić naturalnych corocznych cykli wegetacji roślin i grzybów, ograniczyć corocznej zmienności urodzaju płodów runa leśnego, zwiększyć naturalnej trwałości leśnych owoców i grzybów. Wydaje się, że jeszcze długo nie będzie można przewidywać z zadowalającą dokładnością wielkości corocznego urodzaju (plonu), a zatem i możliwości pozyskania surowca w sezonie wegeta-

cyjnym. Człowiek nie jest w stanie również kształtować struktury zasobów – rozproszonych, rozmieszczonych nierównomiernie. Na tym przykładzie widać różnicę między użytkowaniem zasobów naturalnych, a rolnictwem, gdzie wiele czynników można kontrolować w większym stopniu. Jak napisano wyżej, bariery te mają bardziej generalny charakter i można nazwać je cechami wyróżniającymi produkcję nieдрzewną od drzewnej.

Jeśli chodzi o pozostałe bariery, które analogicznie, w terminologii SWOT nazywałyby się zagrożeniami, można je usunąć, bądź znacząco ograniczyć, ponieważ są związane z działalnością ludzką. W kontekście barier politycznych, ekonomicznych i społecznych można wyróżnić kilka istotnych problemów, dotyczących nie tylko sektora nieдрzewnych produktów i usług leśnych ale też gospodarki i przedsiębiorczości leśnej jako całości. Między innymi: malejąca opłacalność produkcji drzewnej, wyludnianie obszarów wiejskich (leśnych), malejąca liczba rąk do pracy sezonowej, słabo rozwinięty rynek i infrastruktura, różnice w kosztach pracy i konkurencyjności między starymi i nowymi członkami UE. Część z tych problemów trapi głównie kraje Europy Zachodniej, jednak można się spodziewać, że będą coraz bardziej odczuwalne także w Europie Środkowo-Wschodniej.

Wymowa pracy zdaje się być pesymistyczna: oto działalność w sferze nieдрzewnej produkcji leśnej napotyka na tyle różnych problemów i przeszkód. Jednak przeprowadzony, na podstawie informacji z zasobów internetowych, przegląd działalności sektora przetwórstwa owoców i grzybów leśnych (Kalinowski 2007) wykazał, że na rynku działa dużo prężnych i rozwijających się przedsiębiorstw. Część nieusuwalnych barier przyrodniczych i technicznych można znacząco złagodzić dzięki innowacjom. Na przykład stosowanie tzw. głębokiego mrożenia produktów, które po rozmrożeniu nie tracą świeżości, do pewnego stopnia uniezależnia przedsiębiorstwo od sezonowości i zmienności urodzaju – można oferować produkt przez cały rok.

Właściwa identyfikacja i zrozumienie barier w rozwoju nieдрzewnej produkcji leśnej jest szczególnie ważne dziś, kiedy uboczne użytkowanie lasu podupada, zarówno jako dziedzina nauk leśnych, jak i gospodarki człowieka zasobami naturalnymi, a co pewien czas rozpoczyna się dyskusja nad tym, jaki model ubocznego użytkowania lasu należy przyjąć w praktyce.

Na koniec trzeba podkreślić, że ważna grupa barier w rozwoju sektora nieдрzewnych produktów i usług leśnych jest związana z ochroną zasobów i zrównoważonym ich użytkowaniem, ale to nie należy do przedmiotu pracy.

Literatura

- Aarne M., Hänninen R., Kallio M., Kärna J., Karppinen H., Ollonqvist P. et al. 2005. Country Report: Finland, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 171-244.
- Bouriaud L., Nichiforel L., Năstase C., Drăgoi S., Pădureanu L., Borlea G. F. 2005. Country Report: Romania, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 643-694.
- Collier P., Short I., Dorgan J. 2004. Markets for non-wood forest products. Dublin. Ireland. Coford.
- Grochowski W. 1990. Uboczna produkcja leśna. Warszawa, PWN.
- Helles F., Thorsen B. J. 2005. Country Report: Denmark, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 467-482.
- Hoogstra M., Willems A. 2005: Country Report: The Netherlands, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 467-482.
- Kalinowski M. 2007. Przetwórstwo leśnych owoców i grzybów w Polsce. *Postępy Techniki w Leśnictwie*, 99: 35-39.
- Lintu L. 1998. Development issues Related to the Marketing of Non-Wood Forest Products, w: EFI Proceedings. 23. Sustainable Development of Non-Wood Goods and Benefits from Boreal and Cold Temperate Forests (ed. G. Lund, B. Pajarki, M. Korhonen): 179-187.
- Lunnan A., Barstad J., Mitchell-Banks P., Nyruud A. Q., Střrdal S., Vennesland B. 2005. Country Report: Norway, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 485-508.
- Mantau U., Schraml U., Kastenholz E., Brogt T. 2005. Country Report: Germany, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 245-296.
- Mendes A., Feliciano D. 2005. Country Report: Portugal, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 555-642.
- Mészáros K., Jáger L., Hegedűs A. 2005. Country Report: Hungary, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 297-333.
- Mizaras S., Mizaraite D., Lebedys A., Pivoriunas A., Belova O. 2005. Country Report: Lithuania, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 436-466.
- Ni Dhubbáin Á., Gallagher R., Whelton A., Wiley S. 2005. Country Report: Ireland, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 347-375.
- Rametsteiner E., Aldrian A., Bauer E., Eberl W., Sekot W., Wagner S., Weiss G. 2005. Country Report: Austria, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 17-70.
- Seeland K., Ballesteros N., Berger T. 2005. Country Report: Switzerland, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 695-724.
- Slee B., Ingram J., Cooper J., Martin., Wong J. 2005. Country Report: United Kingdom, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 725-776.
- Zajac S., Gołos P., Laskowska K., Adamczyk W., Czemko B., Jodłowski K. et al. 2005. Country Report: Poland, w: Economic integration of urban consumers demand and rural forestry production. Forest sector entrepreneurship in Europe country studies (ed. L. Jáger). *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*. Spec. Edit.: 509-554.